

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی
گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه جهت در یافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

بررسی نظریات آیت الله خویی در باب دیه اعضاء (با اتکاء به کتاب مبانی تکملة المنهاج، ج2) و تطبیق آن با قانون مجازات اسلامی

استاد راهنما:

دکتر حسین نمازی فر

استاد مشاور:

دکتر مهدی رهبر

نگارش:

اکبر اصلانی

زمستان 90

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به پیشگاه :

سید الوصیین حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام

و همسر مهربانش حضرت زهرا علیها السلام

و تقدیم به پدر و مادر عزیزم :

آنان که وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه مهر.
توانشان رفت تا به توانایی برسم و مویشان سپید گشت تا رویم سپید
بماند.

آنان که فروغ نگاهشان، گرمی کلامشان و روشنی رویشان سرمایه
های جاودانی زندگی من است.

و تقدیم به همسرم:

که وجودش پر از مهر است و عاشقانه دوستش دارم.
به او که در لحظه لحظه نوشتن به یادش بودم.

سپاسگزاری

سپاس و درود فراوان آن خدای را سزد که چراغ توفیق و سعادت در سر راهم قرار داد تا بتوانم پژوهشی را که در مقابل دریای بیکران علم و دانش استادان گوانمایه، سرمایه ای ناچیز است به اتمام برسانم.

از زحمات بی شائبه، راهنمایی های ارزنده استاد گرانقدر جناب آقای دکتر حسین نمازی فر به عنوان استاد راهنما کمال تشکر را دارم.

همچنین از جناب آقای دکتر مهدی رهبر که به عنوان استاد مشاور در پیشبرد رساله حاضر کمک شایانی فرمودند، قدر دانی می کنم.

در پایان از پرسنل کتابخانه امام صادق «علیه السلام» و تمامی دوستان و عزیزانی که در انجام این رساله، مرا یاری نمودند، تشکر و قدر دانی می کنم.

چکیده

در این پایان نامه بررسی نظریات آیت الله خویی در باب دیه اعضاء «باتکا به کتاب مبانی تکملة المنهاج» و تطبیق آن با قانون مجازات اسلامی صورت می گیرد و تلاش می شود تا نظرات این فقیه بزرگوار در باب دیه اعضاء مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد و ضمن تطبیق آن با قانون مجازات اسلامی، نکات اشتراک و اختلاف آن ها را روشن نماید.

در بسیاری از موارد بین نظریات آیت الله خویی و قانون مجازات اسلامی توافق وجود دارد از جمله دیه موی ابروها، دیه قطع کل بینی، و دیه ازبین بردن مجموع دندان ها، اما در مواردی نیز بین نظریات ایشان و قانون مجازات اختلاف وجود دارد برای مثال قانون مجازات اسلامی در ماده «402» مقرر می دارد «هرگاه جنایتی موجب لال شدن گردد و دیه کامل ازجانی گرفته شود و دوباره زبان به حالت اول برگردد و سالم شود، دیه مسترد خواهد شد» اما مرحوم خویی در این موضوع قائل به تفصیل بوده و می گوید: اگر بازگشت زبان کاشف از این باشد که از بین رفتن قدرت تکلم عارضی بوده باشد دیه گرفته شده مسترد می گردد، ولی اگر کاشف از این باشد که از بین رفتن قدرت تکلم واقعی بوده باشد نباید دیه گرفته شده مسترد گردد.

از موارد اختلافی دیگر ماده «433» قانون مجازات اسلامی می باشد زیرا در این ماده به پیروی از قول مشهور فقهای امامیه آمده است: «قطع تمام نخاع دیه کامل دارد و قطع بعضی از آن به نسبت مساحت خواهد بود» اما مرحوم خویی با این بیان که نخاع داخل در اعضایی است که شرعاً دیه ای برای آن تعیین نشده است، قائل به ارش می باشد.

کلمات کلیدی: دیه، جانی، جنایت، قطع، اعضاء

فهرست مطالب

1.....	مقدمه
صفحه	عنوان

فصل اول: کلیات و دیه اعضاء

7.....	1-1: کلیات
7.....	1-1-1: تعریف مساله
7.....	1-1-2: طرح سوال
7.....	1-1-3: بیان فرضیه
8.....	1-1-4: پیشینه تحقیق
8.....	1-1-5: روش کار تحقیق
9.....	1-1-6: فصول تحقیق مفاهیم
10.....	1-1-7: مفهوم دیه
11.....	1-1-8: دیه قطع عضوی فلج
12.....	1-1-9: اصل تداخل و عدم تداخل در دیه اعضاء
18.....	1-2: دیه قطع عضو
18.....	1-2-1: اقسام دیه
20.....	1-2-2: دیه اعضای شانزده گانه بدن
21.....	1-3: دیه موی ها
21.....	1-3-1: دیه موی صورت
22.....	1-3-2: دیه موی سر مرد
24.....	1-3-3: دیه موی سر زن
26.....	1-3-4: دیه موی ابروها
27.....	1-4: دیه چشم ها و توابع آن
27.....	1-4-1: دیه چشم ها

- 29.....2-4-1:دیه پلک ها
- 31.....3-4-1:دیه مژه ها
- 31.....4-4-1:دیه زایل کردن چشم اعور
- 33.....5-4-1:دیه چشمی که کور است
- 35.....5-1:دیه قطع بینی
- 35.....1-5-1:دیه قطع کل بینی
- 36.....2-5-1:دیه روته یا نوک بینی
- 37.....3-5-1:دیه از بین بردن سوراخ های بی
- 40.....6-1:دیه قطع گوش
- 40.....1-6-1:دیه قطع کامل هریک از گوش ها
- 41.....2-6-1:دیه از بین بردن قسمتی از گوش
- 41.....3-6-1:دیه نرمة گوش
- 42.....7-1:دیه قطع لب
- 42.....1-7-1:دیه قطع کامل هر دو لب
- 46.....2-7-1:دیه از بین بردن بخشی از لب
- 47.....8-1:دیه قطع زبان
- 47.....1-8-1:دیه قطع کل زبان سالم
- 48.....2-8-1:دیه قطع کردن قسمتی از زبان لال
- 48.....3-8-1:دیه قطع کردن مقداری از زبان سالم
- 51.....4-8-1:تعداد حروف الفبا
- 53.....5-8-1:بازگشت قدرت ادای حروف بعد گرفتن دیه
- 53.....6-8-1:دیه قطع زبان کودک
- 55.....9-1:دیه از بین بردن دندان ها
- 55.....1-9-1:دیه از بین بردن مجموع دندان ها
- 57.....2-9-1:دیه از بین بردن دندان اضافی
- 58.....3-9-1:دیه دندانی که سیاه شود ولی نیفتد

- 61...4-9-1: ديه كندن دندان از ريشه و شكستن تاج دندان...
- 62...5-9-1: ديه كندن دندان كودك...
- 63...6-9-1: ديه كندن دندان مصنوعي...
- 64...10-1: ديه شكستن فك ها يا استخوان هاي صورت...
- 64...1-10-1: تعريف استخوان هاي فك و ديه شكستن آنها...
- 65...11-1: ديه قطع دست...
- 65...1-11-1: ديه قطع هر يك از دست ها...
- 65...2-11-1: ديه قطع دست به همراه مچ...
- 67...3-11-1: ديه قطع دست اصلي و اضافي...
- 68...12-1: ديه قطع انگشتان...
- 68...1-12-1: ديه هر يك از انگشت...
- 70...2-12-1: تقسيم ديه انگشتان بر بند هاي آن...
- 71...3-12-1: ديه كندن ناخن...
- 73...4-12-1: ديه قمع انگشت زائد و فلج...
- 75...13-1: ديه قطع نخاع...
- 75...1-13-1: ديه قطع كامل نخاع و بخشي از آن...
- 76...14-1: ديه قطع پستان ها...
- 76...1-14-1: ديه قطع هر يك از پستان هاي زن...
- 76...2-14-1: ديه قطع پوست سينه به همراه قطع پستان ها...
- 77...3-14-1: ديه قطع سر پستان هاي زن و مرد...
- 78...15-1: ديه قطع آلت تناسلي مرد...
- 78...1-15-1: ديه قطع آلت تناسلي مرد و بالاتر از آن...
- 79...2-15-1: ديه قطع آلت تناسلي مرد ناتوان از عمل جنسي...
- 81...16-1: ديه قطع بيضه ها...
- 81...1-16-1: ديه قطع هريك از بيضه ها...

- 82.....17-1:دیه الیان یا باسن ها
- 82.....1-17-1:دیه هر یک از باسن ها
- 84.....18-1:دیه پاها
- 84.....1-18-1:دیه پا ها و حدود آنها
- 84.....2-18-1:دیه شکستن انگشتان پا
- 85.....19-1:مسائل
- 85.....1-19-1:دیه اعضای زن و مرد
- 88.....1-20-2:دیه مرد و زن ذمی

فصل دوم: دیه استخوان ها

- 91.....1-2:دیه استخوان ها**
- 91.....1-1-2:قاعده کلی در شکستن استخوان ها
- 91.....2-2:استخوان های پشت
- 91.....1-2-2:دیه شکستن استخوان های پشت
- 95.....2-2-2:دیه شکستن استخوان کمر
- 95.....3-2-2:دیه شکستن استخوان پا و فلج شدن پاها
- 96.....4-2-2:دیه جراحی که به سفیدی استخوان پشت می رسد
- 98.....3-2:دیه شکستن استخوان ترقوه
- 98.....1-3-2:دیه شکستگی استخوان ترقوه بعد از بهبودی آن
- 100.....4-2:دیه شکستن استخوان های سینه
- 100.....1-4-2:دیه شکستن استخوان های پهلو یا دنده ها
- 102.....2-4-2:دیه شکاف سینه
- 103.....5-2:دیه استخوان های دست
- 103.....1-5-2:دیه شکستن استخوانهای شانه
- 104.....2-5-2:دیه شکستن استخوان بازو
- 105.....3-5-2:دیه شکستن استخوان ساعد
- 107.....4-5-2:دیه شکستن استخوان آرنج

- 108.....5-5-2:دیه شکستن مچ دست ها
- 109.....6-56-2:دیه شکستن کف دست
- 110.....7-5-2:دیه شکستن انگشتان
- 110.....1-7-5-2:دیه شکستن انگشت شست
- 111.....2-7-5-2:دیه شکستن بند های انگشتان دست
- 1166-2:دیه شکستن استخوان های ران
- 116.....1-6-2:دیه شکستن استخوان انتهای ران
- 118.....2-6-2:دیه شکستن استخوان ران
- 1197-2:دیه شکستن استخوان های پا
- 119.....1-7-2:دیه شکستن استخوان زانو
- 121.....2-7-2:دیه شکستن ساق پا
- 122.....3-7-2:دیه خرد شدن استخوان های قوزک پا
- 123.....4-7-2:دیه شکستن استخوان های پنجه پا
- 123.....5-7-2:دیه شکستگی بند های انگشتان پا
- 130.....8-2:مسائل
- 130.....1-8-2:دیه جراحی که در بدن فرو می رود
- 131.....2-8-2:دیه زخمی که بهبود نیابد
- 134نتیجه
- 137فهرست منابع

مقدمه

آیت الله العظمی سید ابوالقاسم بن سید علی اکبر موسوی خویی در 15 رجب 1317 هـ . ق در شهر خوی متولد شد . مقدمات علوم را در زادگاه خود فرا گرفت و در سیزده سالگی برای ادامه تحصیل عازم نجف گردید و در آن حوزه پربار و با سابقه دروس دوره سطح را از محضر پدرش سید علی اکبر خویی ، میرزا فرج الله تبریزی ، سید علی کازرونی و میرزا محمود شیرازی فرا گرفت .[□] آیت الله خویی گذشته از مقام فقاہت در اصول هم تخصص و تبحر داشت ، در علم کلام و معارف قرآن و عقاید اصولی و رد عقاید باطل بزرگترین شاگرد علامه بلاغی می باشند ، در حکمت و فلسفه از برجسته ترین شاگردان سید حکیم بادکوبه ای و علامه کمپانی می باشد ، در ادبیات ، حساب ، هندسه ، نجوم و ریاضیات اساتید فن را درک کرده و از غالب علوم وفنون بهره کافی گرفته اند .[□]

به همت بلند این مرجع بزرگ شیعه مراکز بزرگ تبلیغی در نقاط مختلف جهان تأسیس شده است مانند نیویورک ، لندن ، مالزی و چند مدرسه علمیه در قم ، مشهد و نجف .[□]

آیت الله خویی صرف نظر از مقام ممتاز علمی مردی وارسته ، با تقوی ، با اخلاق و عادل به معنای واقعی کلمه بودند که پس از 20 سال تحصیل در نجف اشرف ، به درجه اجتهاد رسید و جمعی از علمای بزرگ به اجتهادش شهادت دادند . محقق خویی از شخصیت های علمی تأثیر گذار و نوآور و تحول آفرین در فقه و اصول شیعه در عصر حاضر است به گونه ای که تقریباً هیچ کلاس درس خارجی در اصول یا فقه بدون طرح و بررسی نظریات ایشان در حوزه های علمیه برگزار نمی گردد .[□]

سراجم ایشان در سن 86 سالگی در اثر یک بیماری قلبی در نجف در 18 شعبان 1371 هـ . ق دار فانی را وداع گفت و به دیار باقی شتافت .[□]

او با تکیه بر ذهن سرشار ، بیان شیوا ، آشنایی وسیع بر آرای گذشتگان و پشتکار توانست آثار ارزشمندی در حوزه

□-قدرت الله نیازی، تاریخ فقه و فقهها، ص175
□- گروهی از نویسندگان، یاد نامه آیت الله خویی، ص19
□- ابوالقاسم گرگی، تاریخ فقه و فقهها، ص286
□- قدرت الله نیازی، تاریخ فقه و فقهها، ص175
□--گروهی از نویسندگان، یاد نامه آیت الله خویی، ص57

تدریس و تألیف از خود باقی بگذارد که از آثار برجسته این فقیه بزرگ می توان به کتب زیر اشاره کرد :

« معجم رجال حدیث » در بیست و دو جلد که فرهنگ بزرگی در زمینه شناخت بیش از 15670 نفر از رجال و راویان حدیث است ، « رساله در لباس مشکوک » که این رساله در سال 1361 هـ . ق در نجف به چاپ رسیده است[□] ، « نفحات الاعجاز » که در آن جاودانه بودن قرآن به عنوان معجزه پیامبر اسلام را ثابت نموده است[□] ، « تکمله منهاج الصالحین » که این کتاب رساله علمیه مرحوم آیت الله حکیم بوده است که معظم له با آراء خود منطبق نموده و بر آن تکمله ای نیز نگاشته است[□] و ...

یکی از آثار ارزشمند آیت الله خویی کتاب « مبانی تکملة المنهاج » است که این کتاب در مباحث حقوق جزا از دیدگاه اسلام می باشد که یکی از برترین کتاب های مورد استناد می باشد[□]. مرحوم آیت الله خویی ابتدا کتاب « تکملة المنهاج » را به صورت رساله عملیه در خصوص مسائل جزائی اسلام به رشته تحریر درآوردند ، و سپس چند سال بعد برای توجیه مبانی فقهی آن ، کتاب مفصل تری را با عنوان « مبانی تکملة المنهاج » عرضه کردند که مورد توجه بسیاری از پژوهشگران فقه و حقوق جزا قرار گرفته است .

فقه جزایی و جنایی امامیه اگرچه از پشتوانه نظری و رویه عملی در دوره حکومتی پیامبر اکرم (ص) و امیرالمؤمنین علی (ع) برخوردار است ولی در مقایسه با فقه عبادی و معاملی آن از رشد و توسعه مناسبی برخوردار نبوده است ، مقایسه حجم مسائل ابواب عبادات و معاملات و میزان کتاب ها و رساله هایی که در این زمینه نوشته شده است با حجم مسائل باب های حدود ، قصاص و دیات و کتاب های نوشته شده در زمینه آن ، نکته فوق را مبرهن می سازد[□]. علاوه بر آن یکی از احکام کیفری مورد ابتلاء در واحدهای اجرای احکام کیفری دادگستری ، که درصد زیادی از آرای صادره از طرف دادگاه های جزائی را به خود اختصاص داده است ، دیه می باشد . دیه به عنوان یکی از مجازات های اصلی در حقوق ایران ، چه از حیث ماهوی و چه از جهت مصداق از ابعاد

□- آقا بزرگ تهرانی، الذریعة، ج18، ص295

□-همان منبع، ج4، ص246

□-همان منبع، ج23، ص163

□-احمدحاجی ده آبادی، قواعد فقه الديات، ص21

□-همان منبع

بسیار وسیع برخوردار است به طوری که بخش عمده از مواد قانون مجازات اسلامی مربوط به بیان احکام و مقررات مربوط به دیات است.[□] قوانین مربوط به دیات بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال 1361 به مدت پنج سال به طور آزمایشی مورد تصویب قرار گرفت و برای اجرا به محاکم قضایی ابلاغ گردید و در سال 1370 نیز مورد بازنگری قرار گرفته ، مجدداً با اصلاحاتی به تصویب مجلس و مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید.[□]

آیت الله خویی نیز در باب دیات در کتاب « مبانی تکملة المنهاج » با تمام سعی و کوشش به زوایا و مسائل گوناگون آن پرداخته است به طوری که می توان گفت نظریات و نحوه استدلال ایشان در میان دیگر فقها تحسین برانگیز است .

گذشته از همه اینها منبع اصلی حقوق و قانون مجازات اسلامی ، فقه می باشد که اکثر مواد قانونی بر طبق نظر مشهور فقهای امامیه تدوین گشته است و لیکن با کمی تأمل و توجه در موارد قانونی بدین نتیجه می رسیم که در بسیاری از موارد و مسائل ، قانون مجازات اسلامی ساکت بوده و یا در عبارات آن ابهام و اجمال وجود دارد به عنوان مثال در قانون مجازات اسلامی دیه ای برای «باسن ها » و « پستان ها » پیش بینی نشده است [□] لذا در این موارد بایستی با مطالعه و دقت نظر عمیق در منابع فقهی و فتاوی فقها و همچنین با آگاهی و درک کامل از قانون مجازات اسلامی ، به حل مسائل و نارسائی های قانونی پردازیم . از این رو این رساله بر آن است که به طور مفصل به بررسی نظریات آیت الله خویی در باب دیات و تطبیق آن با قانون مجازات اسلامی پرداخته و نقاط ضعف و قوت آن را آشکار سازد و از این رهگذر گامی هر چند کوچک در جهت بیشتر شناخته شدن مباحث باب دیات و مبانی فقهی آن برداشته شود . البته در این تحقیق سعی شده است علاوه بر نظریات آیت خویی و بیان ادله و استدلالات ایشان ، نظریات سایر فقها نیز مورد بررسی قرار گیرد تا از این رهگذر خواننده علاوه بر آشنایی از نظرات آیت الله خویی از اقوال فقهای دیگر نیز آگاهی یابد تا از این طریق به فهم عمیق تری از قانون مجازات اسلامی دست یابد .

□-اصغر احمدی موحد، اجرای احکام کیفری، ص 258

□-ابراهیم شفیعی سروستانی، قانون دیات و مقتضیات زمان، ص 17

□-یدالله بازگیر، قصاص عضو و دیه اعضاء، ص 110

به هر صورت امید است که تلاش و کوشش خالصانه اینجانب
مورد رضایت اساتید محترم و دانش پژوهان فقه و حقوق قرار
گیرد .

فصل اول:
کلیات و دیه
قطع اعضاء

بخش اول: کلیات

1-1: کلیات

1-1-1: تعریف مسئله

جبران خسارتهای جسمانی از قرون گذشته در میان ملل مختلف وجود داشته است و امروزه نیز مورد پذیرش همه نظامهای حقوقی قرار گرفته است اما هریک شرایط خاصی را برای آن قائل اند. قانون مجازات اسلامی که برگرفته از فقه شیعه است به این امر در بحث دیه پرداخته است. از آنجاکه تبیین مبانی فقهی برای فهم و درست اجراکردن قانون است، لذا ما به تطبیق آن با کتاب مبانی تکملة المنهاج آیت الله خویی می پردازیم. زیرا آن کتاب به بررسی مبانی فقهی مباحث جزایی اسلام از جمله دیات پرداخته و بطور مستوفی مبانی آنرا شرح داده است و در بعضی از موارد آراء ایشان با قانون معارضه دارد که تطبیق و بررسی موارد اختلاف آن با قانون، اهمیت فراوانی دارد. از آنجا که قانون مجازات اسلامی بر اساس فقه امامیه تدوین شده است آگاهی و درک آن مستلزم شناخت مبانی فقهی، و تطبیق آن با نظرات فقها می باشد. لذا با توجه آراء مستدل آیت الله خویی در این کتاب و ضرورت آگاهی محققان و دانشجویان فقه و حقوق و این که باب دیه از ابواب مبتلا به می باشد بررسی نظرات ایشان در بخش دیات و تطبیق آن با قانون مجازات اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

1-1-2: طرح سوال های اصلی تحقیق

- 1) از نظر آیت الله خویی و قانون مجازات اسلامی در تعیین مقدار دیه اصل بر تداخل دیات است یا عدم تداخل؟
- 2) موارد اختلاف دیدگاه های آیت الله خویی و قانون مجازات اسلامی در مورد تعلق دیه یا ارش به اعضای بدن چیست؟

1-1-3: فرضیه های اصلی تحقیق

1) قانون مجازات اسلامی در ماده « 446 » صراحتاً بیان می کند: «هرگاه در اثر جنایتی مانند ضربه مغزی و شکستن سر یا بریدن دست، عقل زایل شود برای هر کدام دیه جداگانه خواهد بود و تداخل نمی شود». اما مرحوم خویی در این باره قائل به تفصیل بوده و بیان می کند: هرگاه بر اثر یک ضربه دو جنایت طولی پدید آید که یکی مسبب از دیگری باشد و مترتب بر آن باشد یکی از آن دو جنایت شدیدتر

ازدیگری باشد در چنین حالتی دیه جراحات اقل در دیه جراحات اکثر و شدیدتر تداخل می کند. اما اگر دو جنایت طولی باشند ولی یکی شدیدتر از دیگری نباشد و یا هر دو جنایت در عرض هم باشند خواه مساوی باشند یا نه، برای هردوی آنها دیه جداگانه ای خواهد بود.

۲) در بیشتر موارد، قانون مجازات اسلامی با آیت الله خویی هم سویی دارد و تنها در موارد محدودی اختلاف به چشم می خورد بطورمثال در ماده « 442 » قانون مجازات اسلامی آمده است: «هرگاه جنایتی موجب لال شدن گردد و دیه کامل ازجانی گرفته شود و دوباره زبان به حالت اول برگردد و سالم شود، دیه مسترد خواهد شد» اما مرحوم خویی قائل به تفصیل بوده و می گوید: اگر بازگشت زبان کاشف از این باشد که از بین رفتن قدرت تکلم عارضی بوده است دیه گرفته شده مسترد می گردد ولی اگر کاشف از این باشد که از بین رفتن قدرت تکلم واقعی بوده نباید دیه گرفته شده مسترد گردد.

1-1-4: سوابق پژوهشی موضوع

با توجه به اهمیتی که کتاب (مبانی تکملة المنهاج) دارد در زمینه (کتاب شهادت)، (کتاب قضا) همچنین (کتاب قصاص) پایان نامه هایی در دانشگاه های کشور تنظیم شده است اما در زمینه (کتاب دیات) این اثر ارزشمند پایان نامه ای در دانشگاه های کشور تنظیم نشده است و تنها افرادی مانند دکتر عباس زراعت، دکتر رحیم یعقوبی، سید فتاح مرتضوی و دکتر گرجی در شرح قانون مجازات اسلامی به این موضوع پرداخته اند.

1-1-5: بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق

تحقیق در این رساله به روش تحلیلی-توصیفی می باشد که بر مبنای روش کتابخانه ای سامان یافته است. ابتداء پس از شناسایی منابع فقهی و حقوقی مربوطه، اقدام به فیش برداری نموده و در نهایت پس از بررسی و دقت در مسئله نگارش را آغاز نموده ام. البته محور اصلی این رساله همان متن کتاب «مبانی تکملة المنهاج» و قانون مجازات اسلامی است، ولی با توجه به اهمیت موضوعات مطرح شده در حد وسیع، نظرات سایر فقها نیز در متن آن گنجانده شده و نظر مشهور فقهاء نسبت به آن موضوع بیان گردیده است. البته این نکته نیز قابل

ذکر است که علی رغم استفاده از کتب فقهی و حقوقی، از نرم افزار فقهی نیز استفاده شد.

1-1-6: فصول تحقیق

این رساله داری دو فصل می باشد که هر فصل آن دارای چندین بخش می باشد و در هر بخش مباحث مربوط به آن مطرح و مورد بحث قرار گرفته است.

فصل اول به کلیات و دیه قطع اعضاء می پردازد. فصل دوم، در باره دیه استخوان های بدن می باشد ، لازم به ذکر است که ترتیب مباحث این رساله بر اساس کتاب مبانی تکملة المنهاج می باشد.

1-1-7: مفهوم دیه

دیه در لغت به معنای خونبهاء و مالی است که ضارب یا قاتل باید به شخص آسیب دیده بپردازد[□].

کلمه دیه در اصل ودی بوده که پس از حذف واو از اول آن و اضافه شدن هاء به جای آن در آخر به «دیه» تبدیل شده است که جمع آن دیات است[□].

در تعابیر فقهای شیعه، دیه معنای عام دارد که شامل ارش و حکومت نیز می شود. امام خمینی «ره» در تحریر الوسیله می فرماید «دیه مالی است که به دلیل جنایت برجان انسان آزاد یا کمتر از جان لازم می شود و فرقی نمی کند که مقدار آن معین باشد یا نباشد و گاه مقدار مال غیر معین ارش و حکومت نامیده و مقدار معین دیه نامیده می شود[□]».

مرحوم خویی نیز در تعریف دیه می فرماید: «هِيَ الْمَالُ الْمَفْرُوضُ فِي الْجَنَايَةِ عَلَى النَّفْسِ أَوْ الظَّرْفِ أَوْ الْجَرْحِ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ»[□].
یعنی: «دیه مالی است که در جنایت بر نفس، اعضاء، و یا ایراد جرح و مانند اینها از طرف شارع معین شده است.»

قانون مجازات اسلامی در ماده «15» در تعریف دیه بیان می کند: «دیه، مالی است که از طرف شارع برای جنایت تعیین شده است». اما این تعریف مجمل و نارسا بوده، زیرا در تمام موارد، شارع دیه را تعیین نکرده، بلکه گاهی تعیین مقدار دیه را به حاکم واگذار کرده که به آن حکومت یا ارش می گوئیم، خصوصاً که در لغت ارش مرادف با دیه است. به هر حال شاید قانونگذار در مقام بیان تمام مقصود خود نبوده، و یا منظورش تعریف دیه مقدر بوده نه دیه به معنای عام، و در ماده «294» همین قانون آمده است: «دیه مالی است که به سبب جنایت بر نفس یا عضو یا مجنی علیه یا به ولی و یا به اولیای دم او داده می شود.» این تعریف هم تام نیست زیرا ممکن است جنایت بر منفعت باشد، مثل شنوایی و بینایی بی آنکه ظاهر عضو آسیب ببینند.

□-حسین عمید، فرهنگ عمید، ج2، ص997

□-ابن منظور، لسان العرب، ج15، ص258

□-امام خمینی، تحریر الوسیله، ج2، ص498

□-آیت الله خویی، مبانی تکملة المنهاج، ج2